

աճեցուն տարածումն, եւ այսօրեան ըստ բաւականի յաճախութիւնն, այն փոփոխումներն ընդ որ անցաւ, նիւթերն՝ զոր հետզհետէ ընտրեց, արդիւններն՝ զոր յառաջ բերաւ, կարգաւ մեր առջեւ պիտի դնէ: Այլ իբրեւ լոկ պատմական ցանկ անուանց հայ լրագրաց, այլ իբրեւ քննական պատմութիւն լրագրութեան առանց ակնաժողովեան եւ աշտաւութեան պարտական է փորել հանել ի վաղուց մինչեւ ցայսօր հրատարակուած հայ լրագրաց առաւելութիւններն ու վերութիւնքը, բովանդակութիւնն ու արդիւնքն ազգին նկատմամբ: Գիտե՛ք որ այս վերահաստատութիւնն հաճոյական չէ ոչ վերահաստին ոչ հիւանդին, նաեւ ոչ ընթերցողին: Սակայն բանի բարիք բոլորն են մարդկութեան վերահաստք, թէ եւ շատ հիւանդներ վերահաստութեան ժամանակ հառաչեն:

(Հարեալեմիւն)

Հ. Գ. Գ.

ՆԱԽԻՆԵՐԵՆԵԱՅԻՆ ԵԹԵՐԷ

Տարբեր խորհելոյ կեղաք՝ մարդը մայրիկ կը րաժմէ. տարբեր խօսելոյ միջնորդ՝ ազգն ազգէ:

Ուշաքի ալ աղքատ ըլլալ չեղաւ մը, յատկապէս անկան խնամատնութեան պատկերը փոքր ի շատե կը ցոյցանէ:

Ազգի մը չեղումն՝ ըստ ազգն աւան յատկութեամբ կը անդիպացան:

Եթէ խորհիլն յայնալ է, խօսիլն՝ ծանախ:

Ինչ որ կ'ազնն ըլնեն իսմաշխարհական լեզուի խօսակցութեան հանրապետութիւն. մարդկութեան անհամարմատ վատանակ ըրած է իրաւքանդիւր չեղող յատկան շատախոսութեանց ցանկերով:

Ինչ է լեզու մը, իսկայն եթէ օղակ մ'ալն ընդ թալիմն որով խօսակցայն մայրկութեան կապուած է:

Ազգ մը յատկանալով իւր լեզուն կը կատարելագործէ. փոխարքանալով՝ կատարելագործուած լեզուն՝ զազգը կ'աւարտանայ:

Մեղեալ լեզու մը գործածութեան ելած դրամ մըն է. օրոքան կիրառութեան չի գալ. իսկայն որչափ վրան ժամանակ կ'անցնի, այնչափ ալ ուրիշ հմտութեանց պէս աղծեք կ'անդանայ:

Գեղեցիկ լեզու եւ գեղեցիկ խօսուածք՝ ակնաճնայնալ կը գոյարքանցան, ինչպէս երաժշտութեան ազնիւ գործեաց մարտալ գործուածք:

Լեզուն թեպէտ եւ բնութեան արգասիք չէ, իսկայն անմոռ յարաբերութեան մէջ ըլլալով՝ սնունդ պէս երբեք ի պալտ պիտի չեկտազատուի:

Անստուեր լեզուի կարտ չէ, որովհետեւ միտք չունի. մարդ լեզուի կը կարտի, որովհետեւ մտաւոր է:

Մայրենի լեզուին հետ պիտի կապուած կ'ըլլա՞նք. ազգային կը մեծարենք:

Հ. Գ. Գ.

ԲԱՐՈՑԱՐԱՆ

ՊԱՏՄԱՆԱՆ ՆՈՐԱՎԷՊ

ԳԵՐԵՍԻԼԵԱ

ԳԼՈՒԽ Բ.

Յարակալում:

(Հարեալեմիւն)

Լորկու գիշերադրիկները նկուզին բերանն զգուշութեամբ դարանած՝ սկսան դիտել. Յայտնի կը լսեն գիշերապահն զինուորի մը ոտնաձայնն՝ որ վեր ի վայր կը ձգուի, եւ միտման մարտնչելէ կը մընջէր. երկուքն ալ բանի մը վարկեան անարժեքեցան: Արագաւորն որ պահայոյց՝ որոնց մայրը հեռուէն կը լսէին, գան անցին: Հետզհետէ քայլերն ու ոտնաձայնը մոտեցան, զինուց շտապէն լսուեցաւ, եւ գիշերապահն իւր «ԲԵՆԵՆ» լսելէ ըսաւ: Պահայոյցը հարցման լուծումը ստուի եւ մեկնեցան զայցին, երկու ազատագործ զինուորացիներ լսեցին անցնելով: Հարկ թէ պահայոյցը ծառոց ետեւն անհետ եղած էին, Գաւառիկն իւր զինակցին թիկունքը մեղմաւ շօշափեց, եւ երկուքն ի վրան սպրեցան եւան զուր: Խորագետ զօրավարն այնպէս հարցուած էր, որ եթէ գիշերապահն զինուորն ոտնաձայն լսէ՝ կը համարէ թէ պահայոյցը են, իսկ պահայոյցը կը կարծէ թէ պահայոյցին ոտնաձայնն է: Երկուքն ալ յաշտութեամբ գիշերապահին սահմանն անդին անցան. սակայն քայլերուն ուղղութիւնը գիշերապահին մտադրութիւնը գրաւեց, եւ երբ անտա՛ւ՝ որ երկու հոգի հանդիպակաց անտառին մօտն մէջ ստուերանման կը ստբան, գոչեց բարձրաձայն:

Բնականապէս ոչ Մարգրէն եւ ոչ զինակիրը վայրկեան մը կրնային պատասխան տալ. անմիջապէս կծկեցան բնական ազդեցութեամբ մը, եւ որչափ կրնային՝ արագ սկսան միմիկ անտառին խորքը: Պահանորդն հրացան արձակեց, երկուքն ալ լսեցին որ գնդակը շէլով ձեւով իրենց գլխին վրայէն սլացաւ գնաց:

Նոյն վայրկեանին շուրջն ու աղմուկ ելաւ: Պահայոյցը ձեպընթաց ետ դարան գիշերապահին քով, եւ անոր շտապական ձեւերէն իրն իմանալով՝ զգուշութեամբ եւ յամբարայլ հանդիպակաց անտառը դիմեցին:

Սակայն Գաւառիկն եւ իւր ընկերը զօրաց մոտենալուն լուպանցին, այլ առջեւ լեռնաբլուրին ետեւ ձգեցին, սկսան արագ յառաջ ընթանալ: Երբ որ պահայոյցը հանդարտաբար յառաջ եկան, երկու ստուերաց զոր պահանորդն ստեած կը համարէր, հետքը չտեսան, եւ գլուխին ճնշելով ետ դարան, լսելով թէ գիշերապահն սկսելած է, երէ կամ թռչուն մը՝ որ թփերու մէջ սպրեցած ըլլայ, երեւակայութիւնն այնպէս զգուշ է, որ սրացող մարդիկ տեսնել կարծեք է:

Բնականապէս գիշերապահին արձակած հրացանը բերդին մէջ լսուած էր: Պահայականք զեն

ի ձեռքին եւ հարիւրապետն փութով բակը փութացին: Մարիամ թեթեւեւ ձայն էր լսելով՝ արդէքը թողուց եւ պտուղահան դիմեց:

«Բան մը հանդիպած է», հարցուց Մարիամ գողգողալով: Տարիսրապետին, որ այն ինչ բակը մտած էր եւ սուրը մերկայացած յառաւ կ'ընթերցանար:

«Բան մը չեմ գիտեր, Տիկին, պատասխանեց: Գիշերապահին մը հրապարակ ձայնը լսեցի: Հիմալս կ'իմանա՞մ պատճառը?»

Փոխ-սալար մը՝ երկու զինուորով առաքուեցաւ, եւ փութով ետ դառնալով՝ խմացուց որ պահանջուող մ'երկու հոգի տեսնել կարծեր է՝ որոնք դէպ ի բերդը գաղութագողը մասեցեր են, եւ իւր ձայնին պատասխան չեն տուած: Պահալարը քան միջնապէս յուշուած անտուան յուզարկեր են՝ բայց ոչինչ գտած: Ըստ այսմ՝ սխալմունք մըն է եղածն, եւ ոչ այլ, ինչէ:

Հարիւրապետը փութաց այն տեղեկութիւնները Մարիամին հասցընելու, եւ զինքն հանգարտեցընելու, եւ արդեամբ իսկ՝ Մարիամ աւելի զիստ հանգարտեցաւ, քան զոր Ալօնէ կոմսը կը յուսար:

Կէս ժամ անցած էր, երբ Գաւետիլեան եւ իւր օգնականը մայապք եւ բարձրամարդիք, անդուռի դէպք եւ բարձունք սնցած՝ ընդհանուր լուսութիւնը զոր ցայն ժամ կը պահէին: «Խուան, ըսաւ Մարգիդն, ուրիշ անգամ զգուշացոյն ըլլալու եղբ: Մարիւ չարի՝ եւ ահա ձերբակալ կ'ընէին զմզ: Այս առհետեւ մեր արդարագործը բերդը պէտք չենք կատարել: Կը մտածեմ լերանց մէջ՝ խորխուր կողի մը շինել տալ իբր մենանոց: Հոն կ'ընանք քանի մը ձի պահել, որպէս զի արագ եւ դիւրաւ մերոց հասնենք: Դառնաւորներն մէկը կ'ընայ իբր անձխամաճառ կամ այծբարձ հոն բնակիլ»:

«Այո, այո, այդպէս է, ըսաւ Խուան, այն Գաղղիականը չտեսնուած չարածեցի են. կը գոչէ թշուառականը»՝ «Բէ՛ն ի՛նչ», եւ ահա գնդապետ շէնով կը ուսար: Եթէ Ս. Աստուածածնին զմզ չպաշտպանէր, ըսաւ Գաւետիլեան եւ երեքը խաշակնէց, անշուշտ մենք այն խոնաւ մամոնց վըսպ կ'ըմայնիք, եւ պարէնն ու ռազմավարներն անարդէջ Ափղորիւ կը հասնենք. բայց Աստուած մեր պաշտպանն է: Մեր ուրախութիւնը վաղը մեծ պիտի ըլլայ»:

Երկուքն Այս միջոցին լուսինն սկսաւ երեւալ եւ իրենց ճամբուն լուսատու ըլլալ, թե՛ք կ'ընանք այն արահետն՝ ճամբայ անուանել: Միայն քաջ ծանօթ մը կ'ընար այս տեղ անմուլար յառաջ ելքով: Ի սկզբան շատ յաշտ կ'ընթերցային, Մարգիդն եւ իւր ընկերը գրեթէ ամեն մէկ ծառը կը ծաննայային: Քիչ մ'եղանք հազիւ կ'ընային յընդհանուր իմն ռազմէ:

Չերկապէս հասան գրոստու ճամբայ ալ, եւ անքանքն սկսան յառաջ ելքով: Եւ երբ լուսինը բարձրացաւ, տեսան լեռանց գագաթներն՝ որոնց ծործորին մէջ իրենց գառնող զինքնքը պիտի ընդհանրէր: Լուսինը լուսաւորած էր այս լեռանց շոր ու խաւան գագաթներն՝ զոր բերքը աւելէ չկորսնցնուցին:

Երկու Պատերազմողը որ ցայժմ արագ եւ ընդհանուր ուղղութեամբ մը կ'ընթերցային, սկսան այնուհետեւ մտադրութեամբ այս դին այն դին

դիտել: Առաւօտեան դէմ՝ երկինք արեւելեան դին սկսած էր կարմրիլ, եւ առաւօտեան արտալուսով՝ մանաւանդ որ լուսինը տակաւին յերկնականարի էր, ըստ բաւականի հեռուէն առաքանները կ'ընային զանազանութիւն:

Այս միջոցին հորդոյնին վրայ թեթեւ ծուխ մը սկսաւ ծառանալ: Մարգիդը միտ կը դնէր ծխային ամպոյն եւ ընկերն ալ մտադիր ըլլաւ: Իսկ սահկայ շընակայ լեռանց բարձրութիւնն աչք կը չափէր:

«Կարել է, ըսաւ վերնապէս, բայց չեմ կ'ընար տակաւին որոշ բաժնի՝ թէ անկիայ ծուխ է, թէ ամպ: Եթէ ծուխ է, պէտք է որ հետզհետեւ թխանայ»:

Երկու ուղեւորը դէպ ի ծուխն սկսան յառաջանալ, որ եւ արդեամբքը սեւաթնոյր ամպերու պէս սկսաւ դիտուիլ: Խուան մտադիր ըլլաւ. «Մերոնք Լուսարա ծործորն են»:

«Արդեք կառուիք պողոտայէն ծուխը չի տեսնուիր», կը հարցընէր Մարգիդն, հետեւելով իւր առաջնորդին՝ որ մեծապաշտ արագ արագ կը յառաջէր:

«Առ նուազն երկու ժամ հեռու է կառուիք պողոտայն, եւ Գաղղիացուց աչքն աւելի յերկիր բեւեռեալ է քան յերկին: Բայց աստի, կը տեսնե՛ք, Պատուական Մարգիդ, Ռուիդ արթուն է, յաւիտենական ծուխ չի ծխեր: Ահա ծուխն անհետ եղաւ, եւ կ'երգնուի՝ մի յաւիտենական փրկութիւն իմ՝ որ կէտ ժամէն հոն կ'ըլլայ»:

Մարգիդը գլխով հաւանութեան նշան տուաւ առանց բառ մ'ըսելու: Քիչ մ'առաջ կը գրոստու ճամբէն յառաջ գային, որ քիչ մ'եղանք կը խոտորէր եւ կառուիք պողոտայն կը հանէր: Թող առեւն այն ճամբէն, եւ մնան վայրերն պարզապէս որ արտաքուստ անկողն է անմտաշինի կ'երեւար: Սակայն հարկ եղաւ թփերը կարել է ճամբայ բանալ անտառին մէջ: Խուան՝ որ տեղեկ էր այն վայրաց՝ միշտ առեւելէն կ'ընթերցար: Ըանթահարի պէս երկուքն ալ յաւիտեան կանգ առին կեցան: Թե՛ք իրենց ճեպընթաց գնացան թփերու խաշակները զորաւոր էր, սակայն հրացանին մը կայծահանին ձգտելու ճարձատիրներ լուսեցաւ: Բան մը վըցան նշմարել, վրան զի անտառին մէջ տերեւախիտ թփեր բուսած էին: Բայց վտանգն ալ յայտն էր: Վրան զի համոզուած էին երկուքն ալ, որ եթէ իրենց տեսնուին, ալ այն հրացանին վտանգ մը չկար:

«Աստուած եւ Ֆելանմուտայ, գոչեց Գաւետիլեան մեծամայն»:

«Կեցցեն Պատերազմողք», կ'ընեց մէկ թփերու մէջէն, եւ ճիւղերն սկսան շարժարուր ըլլալ, եւ ոտնառայն որ դէպ իրենց կը մտնէր: Կայն վայրկենին թուին հերձուալ, եւ մէջ տեղը թխաղեմ վայրերն կերպարանք մը տնկուեցաւ: Գաղղիականցայտ աչքը, որուն կզակէն թանգ ու խուռեալ մօրուք մը կը կախուէր:

«Գաւետիլեան», գոչեց երբ շուրջը նայեցաւ. յառաջ եկաւ եւ Մարգիդին ձեռքը ծանրաւ թեմար մը շըթնանք տարաւ: Պատերազմողը նշան տուաւ, եւ ահա թփերը կեանք առին: Քանի մը հոգի՝ որ կերպարանք ու գինքը առաջնոյն կը նմանէին, ետեւէ ետեւ գուրս ելան, ամէնքն ալ զինեալ

Հրացանով եւ կարճ սուրբերով: Մարգիւն Հարցոց տեղեկացաւ որ Ռուսիոյ խաւարք երկուսն էր իրենան Գաւառիւն լրտեսներ: Գաւառիւն տեղեկացաւ աստեղծէ որ պարենի եւ ազգամայիների մեծ կարուստն յառաջ կու գայ, եւ առաջինայ օրն առատ: Ժամն երեքինն արդեն այն կողմեր պիտի երեւայ:

Մարգիւն աստեղծ մէջ խաւարեց լուսարար կիճով, որպէս զի բանակը փութով շուէ: Բովանդակ գունդը զեպի ի կառուգի պողոտայն պիտի խաղար, մինչ ինքն իրեններունը գրաստու ճամբան պիտի գտնար եւ ի կից փողոցաց պիտի սպասեր:

Ամէնք լռիկ եւ անձայն ետեւէ ետեւ անտառն մէջ կ'երթային: Գրեթէ Ժամ մ'ետքը առաջնորդն ըսաւ թէ Հոս կրնանք Պատերազմուց Հանդիպիլ: Մարգիւն այս կարճ Ժամանակն յօշուտ գործածեց, եւ գիւնդային արշաւանքն վատասկարել մարմնոյն շարքէն անխաճակ մը շնորհեց, զոր խուսն մտնալէն Հանած իր մատուցանէր:

Երկայն սպասել Հարկ չեղաւ: Բաւորդէ մը՝ ծառերու մէջ գլուխներ սկսան երեւալ, որ զենի ձեռն ըլլալէ վար կ'իջնէին: Երբ տեսան որ իրենց ընկերքը գրաստու ճամբու վրայ կը նստին, Ամէնքն մէկը ըսի ձայն Հանեց, եւ միւսներն՝ որ ստղանի շարուած էին, կ'ուզէին Գաւառիւնային շուրջը բուրիւ: Իսկ Գաւառիւն շուտով ըլլաւ ոտնաւ: Եւ արեւարկեց իրենց յառաջ խաղալ: Լուս մուս իրենց քովէն անցան զայն: Նստից լրտես էին:

Քանի մը վայրկեանէն ծոպայլորքը ձայն սկսաւ լռուիլ: Եւ քիչ մ'ետքը Պատերազմուց կիրճէն զուրա ելան: Իրենց առաջնորդն եր Ռուսիոյ այծաբանն է: Էնդերբաւ Նըբէվար, երկուքն ալ արտաքուստ բարբոթին այլապէս կ'ըսէին, բայց ի միասին մասնակից իրենց գնդին ամեն արշաւանացը:

Ռուսիոյ ներքամարմին եւ բարձրահասակ էր, եւ որչափ անկարող էր նոյնչափ անպարծ: Արամանյն Տոյեկը ընտրած էր զԳաւառիւն, եւ ըստ ներել գրամոյն՝ նաեւ զգետուցը: Զգետաւին վրայ անհնարին առատութեամբ իսխտ գտնուի ժապաւեններ կարած էր: Իսկ իւր զենքն աղուազայն էր ի մէջ բովանդակ գնդին: Առանձինն խնամը կը տանէր իւր փղորիկ եւ նորարդս մօրուացը: Արքարանքն յայտնապէս զորոշուած էր խորամանկութիւն: Քիթն երկայն էր եւ կոտմնէ, գործ աշուրներն սր Սպանիացոց քով ցանցաւ: Եւ անընդհատ այսր անդր կը շըշըշէր, իւր թէ կ'ուզէ բովանդակ Հորիզոնին վրայ տրեւէ վտանգ մը կանխաւ լրտես: Իսկ ինքն աշուրներն ասորիկայի մը բեւեռէր, կարծես նոյնը թափանցանց պիտի ծակէր: Սակայն վտանգի Ժամանակ մասնաւոր քաջութիւն մը չէր ցուցնէր: Մանաւան թէ միշտ յետին զինուորին ետեւը կը լծալէր, թէ եւ չի կրնար որոշ ըսուիլ թէ երեքն ինք զինքը ցուտ ցուցած ըլլայ:

Շնորհակաւան ըստորներ էր իրմէ իւր բարեկամն Էնդերբաւ Նըբէվարը: Կերպարանքը Հեղաղեան՝ լայն, կարճ էր: յյր, Ժորժորակը՝ ջուլ, իսկ իւր փեղ կրնար փոքր անկաւառաւ մը ծածկել: Գիտակի երկայնահեր եւ ծածանող, մօրուքը թանձր եւ աշուրներն Հրացանոյ: Իւր մի միակ զենքն էր կարճ բրբ մը, որուն ծայր տար անիւններ կային, այնպէս որ Հին պատերազմիկ տապաքի կը նմանէր,

բունը միայն կարճ: Ռուսիոյ Պատերազմուցաց առջեւ յանգուզն ծաղկիրեն կրնար գնել, իսկ Էնդերբաւ զանոնք ի գլուխ Հանել: Էնդերբաւ չէր կրնար Համբերել որ Հրացանուք ծակատ առ ծակատ պատերազմուի: Այն տեսն միշտ կը թնամանէր եւ կը քրթնէր: Երբ որ խառնուրդ սկսէր, ահաւասիկ իւր տարրն, ինքն իւր գնդին առաջնին է: Այս երկուքն՝ որ Գաւառիւնային բացակայութեան տեսն Հրացան կ'առաջնորդէին, փոխանակաւ զիրար կը լրացնէին: Էնդերբաւ ինք զինքը կը յանձնէր իւր ընկերին խորամանկութեան, ասիկայ ալ Էնդերբաւն յափշտակել քաջութեամբ:

(Էրբան-իւն:)

ՅԵՐԵՐԵՐԵ

ՆՈՐԱՆՈՒՐԵ

Թղթոց դեղինիւն եւ տնոր պատմադր:

Վ ինննայի Համալսարանի տնկարան Վիգնըր ուսուցիչը շատ փորձեր ըրաւ որ նոր թղթոց շուտ գեղեցիկութեան պատճառն խմայի, եւ իւր քննուած թեանց մէջ շատ Հետաքրքրական գիտեր ըրաւ: Վիգնըր նախ Հաստատեց որ մասնաւորապէս փայտի ողորկաթուղթն (Holzschliffpapier) շուտ կը գեղեցիկ: Դեղինիւն արագութիւնը կախուած ունի նաեւ թղթագործութեան մէջ գործածուած փայտի տեսակէն: Թղթին գեղեցիկ կ'ըլլայ միշտ դարձաւոր ցմամբ՝ արեւու լուսոյ ձեռք, ինչպէս փորձներ կը ցուցնեն: Արեւոտարմը կախուած ունի լուսոյ տատկութիւնն եւ մանաւանդ լուսոյ գունէն: Թուղթն ամենէն շուտ կը գեղեցիկ եթէ ուղղակի արեւու ազդեցութեան տակ ըլլայ: Կան թղթեր որ քանի մը շաբաթ արեւու ազդեցութեան տակ մնալով բոլորովին մութ գեղին կ'ըլլան: Արեւու ջրու եւալ ճառագայլից տակ՝ գեղեցիկ կամաց կ'ըլլայ: Կազի լուսով այնպէս կամաց կը գեղեցիկ, որ Հազիւ երկայն տեսն ետքը տեսնելի կ'ըլլայ: Կազի լուսոյ շուրջը մանաւանդ ազդեցութեան տեսն ետեւ: Հազիւ գոյնը բիւ մը կը փոխուի, ուր որ արեւու լուսով երկու Ժամէն կ'ըլլար արդէն: Որոշ պատճառն է՝ կազի լուսոյ ճառագայլից բիմակաւ զօրութեան նուազութիւնը: Ինչպէս փորձներ կը ցուցնեն գիտաւորար շատ բեկանելի կապտոյ միւրն եւ անդամանուշակ լուսոյ ճառագայլքը թուղթը կը գեղեցիկեն, ուստի՝ այն ճառագայլքը՝ որ արդէն ուրիշ բիմակաւ վերալուծութիւններ ալ կ'ընեն, զոր օրինակ լուսակապի արածութեանց կը լուծեն: Ենկերակաւ լայն աւելի զօրաւոր ազդեցութիւն ունի փայտէ շինուած թղթը՝ Թոյ գեղեցիկուն, քան կազ լուսը: Փասն զի շատ շուտ կը գեղեցիկեն իւր աստղութեամբն եւ լուծիլ ճառագայլից ից շատութեամբ: Սակի Հեռեւի որ զգրեն ուղղակի արեւու լուսոյ առջեւ գնելու չէ, եւ գրաստանց լուսաւորութեան Համար կազի լուսը քան զերկուրակաւ լուսը նախամանար ընելու է:

Ժողովուրդն ապակի:

Մերեր Երբաւ ի Բարիւր Ժողովութենէ արտաճազի բնգուններն նոր գիւտ մ'ի վաճառ: Հանեւ